

Ferdinand von Raesfeld

Jachticoon in een veranderd tijdsbeeld

Reeds meer dan een eeuw speelt zijn gedachtegoed over het beheer van rood- en reewild een belangrijke rol binnen het Europese jagersgilde. In sommige natuurbeschermingskringen wordt hij tegenwoordig veelal gezien als grondlegger van een overdreven trofeeëncultus en achterhaalde zienswijzen. In hoeverre is deze herwaardering terecht en wat rest ons nog van de door hem geformuleerde 'Hege mit der Büchse'?

Portret van Raesfeld door Ernst-Hugo von Stenglin (foto: Wild&Hund)

Tekst: Koos Boer

Met dank aan Rob Borst voor zijn waardevolle opmerkingen over de huidige beheermethode
Illustraties uit: *Ferdinand von Raesfeld, Leben, Wirken und Werk eines Altmeisters des Deutschen Weidwerks*, Andreas Gautschi/Helmut Suter

Raesfeld (1855-1929) was een koninklijk Pruisische houtvester die als schrijver van een aantal standaardwerken over jacht en wildbeheer in grote delen van Europa bekendheid genoot. Gedurende zijn leven golden zijn opvattingen als revolutionair, maar na zijn dood werden deze opgenomen in de Duitse Rijksjachtwet van 1934. Ook in de Nederlandse Jachtwet van 1954 klonk veel van zijn gedachtegoed door.

Alledaagse jachtpraktijk

Tijdens zijn studietijd als *Forstassessor* (kandidaat voor hogere functies in het bosbouwwezen) werd Raesfeld in de verschillende houtvesterijen waar hij als stagiair werkte, geconfronteerd met de alledaagse Duitse jachtpraktijk. Voor zijn kritische ogen ontvouwde zich een ontluisterend beeld. Hoewel de verschillende Duitse staten sedert januari 1871 onder leiding van Pruisen tot het tweede Duitse keizerrijk waren samen gesmeed, hanteerde elke staat nog steeds de eigen van oudsher overgeleverde jachtgebruiken. Van uniforme wetgeving als basis voor doelgericht beheer was in geen enkel opzicht sprake. Door deze verbrokkeling liepen onder andere bejaagings- en schoontijden extreem ver uiteen. Zo mocht in Beieren het roodwild twee maanden per jaar en in Hessen en Lippe-Detmold het gehele jaar door bejaagd worden.

Sterke geweidragers

Men jaagde allerwegen bij voorkeur op sterke geweidragers, waarbij men totaal geen acht sloeg op leeftijd of standsopbouw. In veel streken speelde zelfs de trofee geen enkele rol omdat uitsluitend de opbrengst van het wildbraad telde. Rampzalig was het wijdverbreide gebruik geen kalveren te schieten. Dit beschouwde men als onweidelijk en was in Pruisen zelfs bij wet verboden. Daarentegen had men er geen enkele moeite mee om de moederdieren weg te nemen, waardoor de kalveren verweesd achter bleven en vaak in de daarop volgende winter ten onder gingen of in groei en ontwikkeling voor altijd achteropraakten. Een hert- of reekalf kwam enkel en alleen op het tableau als een houtvester of jachtopziener voor eigen gebruik een sappig stuk wildbraad wilde hebben. Omdat vrouwelijk wild nagenoeg niet werd bejaagd, was de geslachtsverhouding overal volslagen verstoord. Die scheefgroei (1 hert op 10 stuks vrouwelijk wild was in die tijd geen uitzondering) was dermate groot dat Raesfeld dit fenomeen als wildharems betitelde. Verbijsterd constateerde hij dat bronstroedels van dertig stuks kaalwild en een enkele spitser als standhert eerder regel dan uitzondering waren.

Eindeloze naaldhoutbossen

Dit was echter niet het enige waar hij tijdens zijn studietijd tegenaan liep en zich het hoofd over brak. In de bosbouw was door de groeiende vraag naar hout voor de opbloeiende kolon- en staalindustrie in het Roergebied de massale aanplant van snelgroeiende bomen ter hand genomen, hetgeen resulteerde in eindeloze naaldhoutbossen. Een voor het wild weinig aantrekkelijke leefomgeving met vrijwel geen voedingswaarde. Bij dit alles kwam nog dat van het verplichte kogelschot geen sprake was. Er werd geschoten met alles wat in een geweerloop geperst kon worden en verloedering van aangeschoten dieren was een alledaags verschijnsel.

De jonge Raesfeld nam de gevolgen van dit wanbeleid in alle

Raesfeld in gezelschap van verschillende gastjagers

Raesfeld tijdens het aanspreken van reewild

scherpte waar. Hij signaleerde overal te hoge wildstanden, voornamelijk bestaande uit armetierig kaalwild met gemiddelde gewichten die ver onder het normale lagen. Door de band genomen wogen roodwildkalveren in die dagen niet meer dan 20 kg en bereikten volwassen hinden zelden het gewicht van 50 kg. Voor reewild golden dezelfde jammerlijke omstandigheden. Nog in de in 1898 verschenen achtste druk van het toonaangevende standaardwerk 'Diezels Niederjagd' werd voor het beheer van deze soort aanbevolen om de vrouwelijke exemplaren zo veel mogelijk te sparen, roofwild en stroperij intensief te bestrijden en gedurende de winter stevig bij te voeren.

Rigoreus ingrijpen

Raesfeld concludeerde dat slechts door rigoreus ingrijpen gezonde wildbestanden geschapen konden worden. Hij formuleerde dit als volgt: 'Zorg voor rust, gun het wild voldoende jaren om tot volle wasdom te komen, schiet alleen het zwakke af, spaar de moederdieren en neem de kalveren weg, herstel de geslachtsverhouding en breng het totaal terug tot aantallen die zich in hun natuurlijke omgeving volledig kunnen ontwikkelen en handhaven.' Met deze visie, waarbij hij dikwijls opmerkte dat slechts het weinige goed is, legde hij in feite de grondslag voor het draagkrachtbeginsel. Al met al was hij voorstander van een intensieve selectie en waar de natuur deze niet zelf ter hand kon nemen door het ontbreken van grote

Ongelijke 18-ender door Raesfeld gestrekt op Darss in 1909

predatoren of strenge winters, diende de jager dit te doen met behulp van de buks: 'Hege mit der Büchse'.

Houtvesterij Darss

De kans om zijn ideeën in praktijk te brengen kreeg hij in 1890 toen hem de houtvesterij Darss op het schiereiland Darss-Zingst in de Oostzee werd toegewezen. Reeds enkele jaren na zijn aantreden waren de resultaten vooral bij het roodwild zichtbaar. Hij had honderden stuks kaalwild geschoten en de herten streng selectief bejaagd, waardoor het gemiddelde gewicht sterk toegenomen was en geweien opgezet werden die zich konden meten met die van de beste revieren in het Duitse rijk en daarbuiten. Dit laatste leidde al snel tot de misvatting dat hij een pure trofeeënjager zou zijn geweest. Niets is echter minder waar, wel zag hij goede

geweivorming bij rood- en reewild als één van de uiterlijke kenmerken voor het welbevinden van het wild. Tevens deed hij veel aan biotoopverbetering, onder andere door het laten inzaaien van uitgestrekte rietvelden waarin het wild dekking en rust kon vinden. Door zijn vele spreekbeurten en de vlotte pen waarmee hij de standaardwerken 'Das Rotwild' (1898) en 'Das Rehwild' (1905) schreef, vonden zijn ideeën in brede kring navolgers en werd zijn beheermethode toonaangevend. Pijnlijke privéomstandigheden dwongen hem helaas in 1913 ontslag te nemen als houtvester op zijn geliefde Darss. Hierna leidde hij een zwervend bestaan dat in het teken stond van jacht, reizen en het optekenen van zijn herinneringen. In 1929 overleed hij in Beieren. Onder grote belangstelling en met het nodige ceremonieel werd hij op 4 mei 1930 herbegraven in de houtvesterij op Darss, waar zijn grafsteen nog steeds van getuigt.

Trofeeëncultus

Tot in het begin van de jaren zeventig van de vorige eeuw werd aan zijn beheervisie groot belang gehecht. Wel waren er van meet af aan uitwassen in het systeem geslopen, die hem bij het formuleren van zijn methode beslist niet voor ogen stonden. De meest ergerlijke hiervan was de trofeeëncultus: het ongebreidelde streven naar imposante

Uitgangspunten voor grofwildbeheer volgens Raesfeld versus huidige inzichten

Raesfeld:	Zorg voor rust
Nu:	Voorkom verstoring en verontrusting
Raesfeld:	Gun het wild voldoende jaren om tot volle wasdom te komen
Nu:	Zorg voor een bepaald aandeel oude dieren in de populatie door beperkt in te grijpen bij de volwassen dieren
Raesfeld:	Schiet alleen het zwakke af
Nu:	Schiet de afgesproken aantallen met als onderdeel daarvan de zwakke dieren en behoud de sociale structuur
Raesfeld:	Spaar de moederdieren en neem de kalveren weg
Nu:	Schiet de afgesproken aantallen kaalwild en schiet eerst de kalveren en dan pas het moederdier
Raesfeld:	Herstel de geslachtsverhouding
Nu:	Streef naar een geslachtsverhouding die past bij de populatiedynamiek
Raesfeld:	Breng het totaal terug tot aantallen die zich in hun natuurlijke omgeving volledig kunnen ontwikkelen en handhaven
Nu:	Streef naar aantallen waarmee de soort in een gunstige staat van instandhouding blijft, rekening houdend met draagkracht en draagvlak in het leefgebied

geweien met een buitensporig endental. Dit trachtte men te bereiken door het importeren van wild uit vermaarde revieren (Rominten bijv.) en permanente bijvoeding. Vooral tijdens het Derde Rijk werd onder rijksjachtmeester Göring deze cultus een doel op zich. De werkelijke kenners van het werk van Raesfeld spraken dan ook smalend over de kweek van geweien met een hert of reebok er aan vast! Wat later eveneens als een te knellend keurslijf werd ervaren, was de tot in detail rigide handhaving van afschotplannen waarbij geheel voorbij gegaan werd aan plaatselijke omstandigheden. Immers, wat in het ene jachtveld als foutief afschot aangemerkt kon worden, kon in een ander veld – gelet op de sterkte van het aldaar aanwezige wild - als correct worden aangemerkt. De Rijksjachtwet, die als eenheidswet voor het gehele rijk gold, liet hiervoor echter geen ruimte. De rode punten bij het reewildbeheer en forse boetes of andere strafmaatregelen bij (vermeend) foutief afschot van roodwild werden als een schande ervaren en leidden vaak tot heftige discussies. Desalniettemin werd deze wet, omdat ze onder andere een eind maakte aan barbaarse vangmethoden en het kogelschot op grote hoefdieren alsmede het jachtexamen verplicht stelde, breed geaccepteerd. Vooral het planmatige afschot, middels afschotplannen zoals Raesfeld die ontworpen had, oogste allerwegen lof.

'Fokprogramma'
Na 1945 waren in grote delen van Europa de wildbestanden door de oorlogsomstandigheden gedecimeerd en richtte het beheer zich voornamelijk op de vermeerdering ervan; kwantiteit was belangrijker dan kwaliteit. Met name het beheer van roodwild berustte in die naoorlogse tijd - wederom vooral in Duitsland - bijna uitsluitend op zorgdragen voor aanwas. De resultaten van dit 'fokprogramma' waren inderdaad verbluffend. Slechts weinigen uit het groene gilde realiseerden zich dat het basisprincipe van Raesfeld, namelijk dat de grootte van de wildstand in overeenstemming moet zijn met de draagkracht van de leefomgeving, hiermee overboord werd gezet en dat deze handelswijze zich ten slotte tegen hen zou keren.

← Een bronstroedel op het schiereiland Darss (foto: Michael Migos)

Bosvernietiger

De kentering kwam in Duitsland volslagen onverwacht op kerstavond 1971. Via het tv-schermpresenteerde dr. Horst Stern zijn 'opmerkingen over het edelhert', waarbij het majestueuze geburl van de herten een onaangename ondertoon kreeg. Stern stelde dat een puur op opbrengst gericht beleid van het bos een boomsoortenarme, onnatuurlijke houtfabriek had gemaakt. Daarbij was het edelhert, door gebrek aan natuurlijk voedselaanbod en ongebreidelde vermeerdering, tot een bosvernietiger geworden. Voor het merendeel legde hij de schuld hiervan - door hun intensieve zorg voor het roodwild - bij het jagersgilde en liet hij de bosbouwers, die tenslotte de monoculturen aangelegd hadden, vrijwel buiten schot. In deze kringen kreeg Stern veel navolgers, die gaandeweg het motto 'bos met wild' vervuilden voor 'bos zonder wild'.

Versnippering van leefgebieden

Wat Raesfeld in zijn dagen niet kon voorzien was dat door toenemend

Op post tijdens een drijfjacht

Raesfeld propageerde het gebruik van zweethonden

ruimtebeslag en andere menselijke activiteit het leefgebied van de grote hoefdieren steeds verder versnipperd raakte. Hoewel daar tegenwoordig oplossingen voor worden aangedragen, zoals de aanleg van ecoducten, blijft dit een aanhoudende bron van zorg. Uitgestrekte open landschappen met heren der verspreid breedkronige bomen waar het roodwild zich bij uitstek thuis voelt, treft men – zeker in West-Europa – nog maar zelden aan. Ook kon hij niet bevroeden dat ontwikkelingen in de landbouw zouden leiden tot de huidige uitgestrekte monoculturen en dat in de bosbouw een tegenovergestelde trend naar natuurlijker bos leidend beginsel zou worden. Ondanks deze externe, ingrijpende veranderingen is heden ten dage inzake het beheer van grote hoefdieren veel van wat Raesfeld propageerde, staande gebleven. Zijn uitgangspunten zijn weliswaar door voortschrijdend inzicht genuanceerd, dan wel nader uitgewerkt of aangepast aan de huidige omstandigheden, maar de grondslag is door hem gelegd.

Beredeneerde aanpak

Op een enkele uitzondering na vindt afschot derhalve plaats overeenkomstig nauwkeurig uitgewerkte plannen. Hierbij wordt gewetensvol getracht de hierboven genoemde doelstellingen te verwerkelijken. Het destijds lukraak bejagen van alles wat men de moeite waard vond en zich voor de buksloop vertoonde, heeft ons groene gilde voor eens en altijd afgezworen. Het bewust maken van ons jagers dat goed beheer een beredeneerde aanpak vereist, is ongetwijfeld de grootste verdienste van Ferdinand von Raesfeld geweest. Daar doen alle nieuwe inzichten niets aan af en daarom kan Raesfeld nog steeds met recht

worden gerekend tot de grondleggers van de huidige jacht, waarbij zowel de belangen van het wild als van de leefomgeving in ogenschouw worden genomen. ■

Laatste rustplaats van Raesfeld op Darss (foto: Judith Habets)

Geraadpleegde literatuur
Andreas Gautschi/Helmut Suter
Ferdinand von Raesfeld, Leben, Wirken und Werk eines Altmeisters des Deutschen Weidwerks
Edition Nimrod, ISBN 3-7888-1096-3

Burkhard Stocker
Wandelnde Werte, Wild und Hund nr. 12 2009